

Jean-Baptiste Say
APIE RINKAS

Įvairių pramonės šakų verslininkai paprastai kalba, kad sunku ne pagaminti, bet parduoti, kad visuomet būtų galima pagaminti pakankamai prekių, jei būtų galima joms lengvai rasti rinką. Kai jų gaminiai parduodami lėtai, sunkiai, nepelningai, jie sako, kad *pinigas retas*; jie trokšta, kad vartojama būtų aktyviai - tai didina prekybą ir palaiko kainas. Bet jeigu jų paklausi, kokios aplinkybės, kokios priežastys būtų palankios jų produktams parduoti, tai pasirodo, kad dauguma šių žmonių turi labai miglotą supratimą apie šį reikalą, kad jie nemato daugybės faktų ir dar blogiau juos aiškina, laiko nepajudinama tiesa tai, kas abejotina, geidžia to, kas visiškai priešinga jų interesams ir ieško valdžios globos, kuri atneš blogus padarinius.

Norėdami susidaryti tvirčiausias ir geriausiai pritaikomas idėjas apie tai, kas atveria pramonės gaminiams rinkas, išnagrinėsime žinomiausius, pastoviausius faktus, palyginsime juos su tuo, ką jau išsiaiškinome eidami tuo pačiu keliu; ir galbūt tada atrasime naujas, svarbias tiesas, galinčias apšviesti verslininkų siekimus ir apsaugoti rinką nuo vyriausybių, taip trokštančių ją globoti.

Žmogus, kuris naudoja savo sugebėjimus, kad suteiktų daiktams vertę, darydamas juos tinkamus kaip nors panaudoti, negali tikėtis, kad ši vertė bus įvertinta ir apmokėta kitaip kaip kitų žmonių, turinčių lėšų ją įsigyti. Kas sudaro šias lėšas? Kitos vertybės, kiti gaminiai, kitų žmonių pramonės, jų kapitalo, jų žemės vaisiai: o tai reiškia, nors iš pirmo žvilgsnio tai atrodo paradoksalu, kad pati gamyba sukuria rinkas savo gaminiams.

O kas, jeigu audinių pirklys sugalvos pasakyti: "*Mainais už savo gaminius aš noriu ne kitų gaminių, o pinigų*"? Jį nesunku įtikinti, kad jo pirkėjas negali jam sumokėti pinigais kitaip kaip tik savo ruožtu pardavęs savo prekes. Jam galima būtų atsakyti taip: "Tūlas ūkininkas nusipirks jūsų audinių, jei jis turės gerą derlių, ir jis jų nusipirks tuo daugiau, kuo gausiau pagamins pats. Bet jis nieko nenusipirks, jei nieko nepagamins.

Jūs pats galite nusipirkti iš jo kviečių ir vilnos tik tiek, kiek pagaminsite audinių. Jūs sakote, kad jums reikia pinigų; o aš jums sakau, kad jums reikia kitų gaminių. Iš tiesų, kam jums pinigai? Ar ne tam, kad nusipirktumėte žaliavų savo pramonei ar maisto savo pilvui. Pats matote, kad jums reikia

gaminių, o ne pinigų. Pinigai, už kuriuos parduosite savo gaminius ir nusipirksite kitų gaminių, tuojau lygiai taip pat pasitarnaus kitiems dviem sandėrininkams; po to dar kitiems; ir dar kitiems, be galo: panašiai kaip vežimas, kuris pervežus jūsų parduodamus gaminius, po to naudojamas pervežti vis kitiems ir kitiems gaminiams. Jeigu jums nelengva parduoti jūsų gaminius, argi jūs sakote, jog šitai yra todėl, kad pirkėjams trūksta vežimų jiems pervežti? Iš tiesų - pinigai tėra tik gaminių vertės vežimas. Visa jų nauda - kad jie perveža jums vertę gaminių, kuriuos pirkėjas pardavė, kad nusipirktų jūsų gaminius; lygiai taip pat jie nuveš tam, iš kurio perkate, vertę gaminių, kuriuos jūs pardavėte kitiems.

Taigi, būtent gaminių verte, laikinai išreikšta tam tikra pinigų suma, jūs perkate, ir visas pasaulis perka daiktus, kurių kiekvienam reikia. Kaip kitaip galėtų būti, kad dabar Prancūzijoje per vienerius metus nusiperkama šešis ar aštuonis kartus daugiau nei buvo nupirkta per nelaimingąjį Karolio VI valdymą? Akivaizdu, kad taip yra dėl to, kad pagaminama šešis ar aštuonis kartus daugiau daiktų ir kad jie perkami mainais vienas už kitą".

Kai sakoma: "*sunku parduoti, nes pinigai retas*", priemonė painiojama su priežastimi, daroma klaida, kuri atsiranda dėl to, kad beveik visi gaminiai paverčiami pinigais, prieš juos iškeičiant į kitas prekes, ir dar dėl to, kad prekė, kuri taip dažnai pasirodo, tamsiai liaudžiai atrodo pirmučiausia prekė, visų sandėrių pabaiga, tuo tarpu iš tikrųjų ji yra tik tarpininkas. Negalima sakyti: sunku parduoti, nes trūksta pinigų, o reikia sakyti: sunku parduoti, nes trūksta kitų gaminių. Pinigų visada pakanka apyvartai ir abipusiems mainams kitomis vertėmis aptarnauti, jei šios vertės tikrai yra. Kai apyvartoje atsiranda pinigų stygius, jį nesunku pašalinti, o pati padidėjusi jų paklausa yra palankus ženklas - ji liudija, kad pagamintas didelis kiekis vertybių, į kurias žmonės nori keisti didelį kiekį kitų vertybių. Tokiais atvejais tarpinė prekė, kuri palengvina mainus, t. y. pinigai, lengvai pakeičiamą kitokiomis verslininkams žinomomis priemonėmis; po to pinigai tuoj pat atplūsta, kadangi pinigai yra prekės, o kiekviena prekė keliauja ten, kur jaučiamas jos stygius. Geras ženklas, jeigu sandoriams pritrūksta pinigų, panašiai kaip geras ženklas, jeigu krautuvėms pritrūksta prekių.

Kai kokios nors prekės yra perteklius ir ji neranda sau pirkėjų, tai šitaip atsitinka visai ne todėl, kad pinigų stygius stabdo pardavimą. Šios prekės pardavėjai būtų laimingi gavę jos vertę tokiais gaminiais, kurie reikalingi jų vartojimui, pagal einamąjį keitimo kursą; jie visai neieško pinigų, ir jie jiems nereikalingi, o jeigu jie ir nori jų turėti, tai tik tam, kad pakeistų į savo vartojimo reikmenis.

Tai, ką pasakiau, tinka visiems atvejams, kai siūlomos prekės ar paslaugos. Šie dalykai randa daugiau paklausos visur, kur pagaminama

daugiau vertybių, kadangi tose vietose atsiranda vienintelis dalykas, už kurį perkama, tai yra *vertė*. Pinigai tik trumpai tetarnauja šiuose dvigubuose mainuose, o galutiniai mainai yra tokie, kai gaminiais mokama už gaminius.

Čia galima pažymėti, kad kiekvienas gaminyš, *nuo tos akimirkos* kai jis pagamintas, kuria rinką kitiems gaminiams visai savo vertės sumai. Iš tiesų, kai tik paskutinis gamintojas baigia savo gaminį, jis nieko taip netrokšta, kaip jį parduoti, kad šio gaminio vertė negulėtų be naudos jo rankose. Bet jis ne mažiau trokšta kuo greičiau atsikratyti pinigų, kuriuos gauna jį pardavęs, kad ir pinigų vertė negulėtų be naudos. Tačiau atsikratyti pinigais galima tik perkant kokį nors gaminį. Tad akivaizdu, kad pats prekės pagaminimo faktas, nuo pat jos pagaminimo akimirkos, atveria rinką kitiems gaminiams.

Štai kodėl geras derlius palankus ne tik žemdirbiams, bet ir prekiaujantiems visais kitais gaminiams. Kai nuimama daugiau derliaus, visuomet daugiau perkama. Priešingai, blogas derlius kenkia visiems pardavimams. Tą patį galima pasakyti apie amatų ir prekybos derlių. Prekybos sritis, kuri klesti, teikia lėšas pirkimui, vadinasi, sukuria pardavimo galimybę visose kitose prekybos srityse. Priešingai, jeigu kokia pramonės ar prekybos sritis silpnėja, nuo to kenčia bemaž visos kitos.

Jeigu iš tikrųjų taip, tai iš kur atsiranda gausybė prekių, kuri kartkartėmis užgriozdina apyvarą, nerasdama sau pirkėjų? Kodėl šios prekės neperkamos vienos už kitas?

Į tai atsakysiu, kad jeigu prekės neišparduodamos, arba išparduodamos nuostolingai, tai reiškia, kad jos viršija jų paklausos dydį, ar dėl to, kad jų labai daug pagaminta, ar greičiau, kad kitos pramonės įstrigo. Tam tikrų gaminių perdaug todėl, kad permažai kitų.

Kalbant paprastai, daugelis nusipirko mažiau todėl, kad mažiau užsidirbo, o mažiau užsidirbo todėl, kad sutiko kliūtis naudodami savo gamybos priemones arba todėl, kad jiems šių priemonių pritrūko.

Galima taip pat pastebėti, kad kartais kai kurios prekės parduodamos sunkiai, tuo tarpu kitos, priešingai, nepaprastai brangsta. O kadangi kylančios kainos turėtų būti gamybos paskata, tai tokiais atvejais, matyt, veikia kokios ypatingos aplinkybės arba prievartinės priemonės, kaip antai gamtinės ar politinės negandos, ir godumas ar neišmanymas vyriausybių, kurios dirbtinai palaikydamos stygių vienur sukuria perviršių kitur. Kai tik tokia politinio negalavimo priežastis nustoja veikti, gamybos priemonės keliauja ten, kur gamyba atsiliko: palaiptisniui kildama ji skatina ir visų kitų gamybų pažangą. Viena gamyba retai pralenktų kitas ir jos gaminiai retai nuvertėtų, jeigu viskas būtų palikta visiškai laisvai.

Gamintojas, kuris mano, jog jo vartotojai yra ne tik tie, kurie patys gamina, bet ir daugybė kitų, kurie materialiai patys nekuria, sakykime

valdininkai, gydytojai, juristai, dvasininkai ir pan., ir kuris iš to daro išvadą, jog yra dar kitos rinkos šalia tų, kurias sudaro žmonės, patys ką nors gaminantys, - gamintojas, kuris šitaip mąsto, tik įrodo, jog jis sprendžia apie reikalą vien iš regimybės ir nesugeba įsigilinti į jo esmę. Iš tikrųjų, štai dvasininkas eina pas pirklią nusipirkti sau stulą ar kamžą. Vertybė, kurią jis nešasi į krautuve, turi pinigų pavidalą. Ir kur jis ją gavo? Iš mokesčių rinkėjo, kuris ją gavo iš mokesčių mokėtojo. Iš kur ją gavo mokesčių mokėtojas? Ji sukurta jo paties. Ta sukurtoji vertė, iškeista į pinigus ir perduota dvasininkui, būtent ir suteikė jam galimybę eiti pirkti. Dvasininkas užėmė gamintojo vietą; gamintojas būtų galėjęs ir pats už savo gaminio vertę nusipirkti sau jei ne stulą ar kamžą, tai kokį kitą naudingesnę gaminį. Gaminio, vadinamo stula, suvartojimas įvyko kokio kito vartojimo sąskaita. Tačiau kaip ten bebūtų, vieno gaminio pirkimas negali įvykti kitaip kaip mainais į kito gaminio vertę.

Pirmoji išvada, kurią galima padaryti iš šios svarbios tiesos, yra ta, kad kuo daugiau kiekvienoje šalyje yra gamintojų ir kuo įvairesnė jos gamyba, tuo lengvesnė, įvairesnė ir platesnė rinka, ir visiškai natūralu, tuo ji pelningesnė, nes paklausa pakelia kainas. Tačiau šis privalumas yra tikrai tikros gamybos, o ne prievartinės apyvartos vaisius, kadangi pasiekta vertė nepadvigubėja, pereidama iš rankų į rankas arba pasiimta ir išieškota valdžios, užuot likusi asmenims. Žmogus, kuris gyvena iš kitų gamybos, nedidina rinkos. Jis pakeičia gamintoją, o šitai, kaip matėme, labai žalinga gamybai.

Antroji išvada iš to paties principo - kad kiekvienas yra suinteresuotas visų gerove ir kad vienos pramonės šakos klestėjimas visada palankus visų kitų klestėjimui. Iš tikrųjų, kokią pramonę bepaimtume pavyzdžiu, asmeniniai sugebėjimai panaudojami joje tuo geriau ir tuo naudingiau sau, kuo daugiau aplink juos žmonių, kurie patys užsidirba. Talentingas žmogus, kuris liūdnei skursta kokioje atsilikusioje šalyje, turėtų daugybę progų pritaikyti savo sugebėjimus produktyvioje šalyje ir gauti už juos atlyginimą. Pirklys kokiame pramoniniame ir turtingame mieste parduoda prekių kur kas didesniais kiekiais nei pirklys, gyvenantis vargingame krašte, kuriame tvyro nerūpestingumas ir tinginystė. Ką galėtų padaryti energingas pramonininkas ar apsukrus pirklys kokiame retai apgyvendintame ir menkai civilizuotame mieste kur nors Vestfalijoje ar Lenkijoje? Nors jis ten nesutiktų jokio varžovo, maža ką tegalėtų parduoti, nes ten mažai gaminama, tuo tarpu Paryžiuje, Amsterdame, Londone jis galėtų sudarinėti milžiniškus sandėrius, nepaisant šimtų kitų tokių pačių pirklių konkurencijos. Priežastis paprasta: čia ji supa žmones, kurie gamina daug įvairusių prekių ir perka už tai, ką pagamino, tai yra už pinigus, kuriuos jie gauna pardavę savo gaminius.

Tai yra šaltinis pelno, kurį miestų žmonės gauna iš kaimo žmonių, o

pastarieji - iš miesto žmonių; ir vieni, ir kiti gauna vieni iš kitų tuo daugiau lėšų pirkiniams, kuo daugiau patys pagamina. Miestas, apsuptas pasiturinčių kaimų, randa ten daugybę turtingų pirkėjų, lygiai kaip pasiturinčio miesto kaimynystėje kaimo gaminiai įgyja didesnę vertę. Tuščias daiktas skirstyti tautas į žemdirbystės, pramonines ir prekybines. Jeigu tautoje sekasi žemdirbystė, tai dėl tos pačios priežasties klesti ir jos manufaktūros bei prekyba, o jeigu žydi jos manufaktūros bei prekyba, tai klesti ir žemdirbystė.

Kiekvienos tautos santykis su kaimynine tauta yra toks pat kaip vienos provincijos santykis su kita provincija, kaip miesto santykis su jį supančiais kaimais: kiekviena tauta yra suinteresuota kitų gerove ir tikra, kad pasinaudos jų turtingumu. Tad Jungtinių Valstijų vyriausybė elgėsi tikrai išmintingai, kai 1802 ji ėmėsi civilizuoti krikus, savo laukinius kaimynus, skleisti jų tarpe pramonę, kad jie taptų gamintojais ir turėtų ką duoti mainais savo sąjungininkams, nes nieko negausi iš tautos, kuri neturi iš ko mokėti. Žmonija daug laimi, kai tauta savo kaimynų atžvilgiu bet kokiomis aplinkybėmis vadovaujasi laisvės principais. Nuostabūs rezultatai, kurių ji pasiekė vadovaudamasi tokiais principais, parodys, kad *tuščios sistemos, pražūtingos teorijos* - tai tos išimtinumo ir pavydo maksimos, kurias senosios Europos valstybės įžūliai vadina *praktiškomis tiesomis* tik todėl, kad nelaimei, jos jomis vadovaujasi praktikoje. Amerikos konfederacijai ateityje priklausys šlovė įrodyti savo pavyzdžiu, kad pati kilniausia politika visada dera su nuosaikumu ir žmoniškumu.

Trečia išvada iš to paties vaisingo principo yra ta, kad užsienio prekių įvežimas nekenkia vietinei ar nacionalinei gamybai bei pramonei, nes negalime nusipirkti užsienio prekių kitaip kaip tik už vietinius gaminius, kuriems toji prekyba teikia rinką. "Bet - kas nors man paprieštaraus - mes mokame už užsienio gaminius pinigais!" Taip, tai tiesa, bet kadangi mūsų žemėje pinigai neauga, tai juos tenka įsigyti už mūsų pramonės gaminius; vadinasi, už ką bepirktume užsienio prekes - už savo gaminius ar už pinigus - šie pirkiniai kuria rinkas mūsų pramonei.

Ketvirtoji to paties principo išvada - kad grynas vartojimo skatinimas niekuo nepadedą prekybai. Svarbu ne tiek sudaryti norą vartoti, kiek suteikti tam priemones, o mes matėme, kad šias priemones suteikia tikta gamyba. Blogos vyriausybės skatina vartoti, geros skatina gaminti.

Dėl tos pačios priežasties naujai sukurtas gaminys yra atverta rinka, o suvartotas ar sunaikintas gaminys - uždaryta rinka. Visai neblogai, kai gaminių naikinimas tarnauja jo tikslams - tenkinti mūsų poreikius, arba naujiems gaminiams, kurie siekia šio tikslo. Beje, nuolatos kuriami gaminiai, jei padėtis yra klestinti, viršija nuolat naikinamų gaminių vertę. Gaminiai atlieka savo paskirtį, ne daugiau. Tačiau jų vartojimas neatveria naujų rinkų,

priešingai.

Supratus, kad paklausa gaminiams paprastai būna tuo gyvesnė, kuo veiklesnė gamyba (tai visuomet teisinga, nors skamba paradoksaliai), nereikia ypatingai rūpintis, kuriai pramonės šakai geriausia imtis tos gamybos. Sukurti gaminiai žadina įvairią paklausą, priklausomai nuo papročių, poreikių, kapitalų ir pramonės būklės, nuo gamtinių veiksnių; didžiausia paklausa būna tokioms prekėms, kurių padidėjusi paklausa duoda daugiausia pajamų įdėtiems kapitalams, daugiausia pelno verslininkams, didžiausią uždarbį darbininkams. Šios gamybos priemonės, tokių privalumų traukiamos, natūraliai plūsta į šią gamybos šaką.

Visuomenėje, mieste, provincijoje ar tautoje, kuri daug gamina ir kur gaminių masė nuolat auga, beveik visos prekybos, gamybos, pramonės rūšys duoda gražų pelną, kadangi poreikiai čia dideli ir visuomet gausu gaminių, tinkamų apmokėti naujas gamybos paslaugas. Dėl priešingos priežasties visose šalyse, kuriose dėl vyriausybės ydų ar dėl tautos klaidų gamyba vyksta sunkiai ir niekuomet nepapildo suvartotų vertybių kiekio, visi poreikiai nyksta. Gaminių vertė neprilygsta jų gamybos kaštams, jokia pramonės plėtra neapsimoka, pelnas ir algos mažėja, kapitalas duoda maža pajamų ir jo naudojimas pasidaro rizikingas. Jis po truputį vartojamas ne dėl išlaidumo, bet iš būtinybės ir todėl, kad išsenka pelno šaltiniai. Vargingųjų klasė ne visuomet randa darbo. Šeimos, kurios mėgaujasi tam tikra gerove, susiduria su nepritekliais, o tie, kam stinga, patiria skurdą. Gyventojų sumažėjimas, skurdas ir barbarija užima gausos ir laimės vietą.

Tokias pasekmes atneša smunkanti gamyba. Vaistai nuo jos - ekonomija, protinga veikla ir laisvė.

*Jean-Baptiste Say. Des Debouches. -
Traite d'economie politique. Paris,
1819*

Vertė Arūnas Sverdiolas